

אלרגיה, עקיצות דבורים ומה שביניהם

כתבו: ד"ר ניר נבות (גנטיקאי, וממקימי עמותת דבוראות בת קיימא) וכרכום מאור (אחות אחראית, מרפאת אלרגיה, הקריה הרפואית רמב"ם); ערך: ד"ר אדוארדו שחר (מנהל היחידה לאימונוולוגיה קלינית, הקריה הרפואית רמב"ם).

הכל התחיל כשנקראתי לפנות נחיל דבורים מקיר חדר השינה של זוג צעיר בכפר סבא. הם הכניסו אותי לדירתם, כיבדו אותי בכוס מים ובתמר, ואחרי שהראו לי את הפתח בקיר החיצוני של הדירה דרכו נכנסות הדבורים - נגשנו לעבודה. היו שם איתי ברוך, מפנה דבורים ותיק, שהתנדב להדריך אותי בפינוי הראשון שלי ובעל הבית - מהנדס שהחליט ללמוד פרק בפינוי דבורים. תוך זמן קצר איתרנו את מקומו של הקן, לצידו של החלון, והחלנו פותחים את הקיר, שוברים בעדינות בלוק אחרי בלוק עד שנגלו לפנינו חלות הדונג במלוא תפארתן. זה היה יום קיץ חם, ואני לא שתיתי מספיק, וגם לא הקפדתי לסגור את הריצ'רץ בחליפת הדבוראים שלי, וכך, כאשר דבורה עצבנית במיוחד הצליחה להכנס לחליפה שלי ועקצה אותי בצווארי, נהפך תהליך פינוי הנחיל לדרמה רפואית. עד אותו יום קיבלתי לא מעט עקיצות דבורים. התגובה היתה תמיד מקומית - נקודת העקיצה היתה מתנפחת, מתחממת, מגרדת, לעיתים כואבת, ואחרי יום או יומיים הכל היה חולף. כניראה שהפעם, החום, חוסר הנוזלים, המאמץ וההתרגשות הביאו את הגוף שלי לנקודה שבה במקום שיטפל בארס שחדר בנקודת העקיצה - הופעלה מערכת שלמה של תגובות כאילו הגוף הותקף באופן מסכן חיים - אלא עכשיו זה הגוף שלי שהתחיל לסכן את עצמו. כשהרגשתי חולשה, גירוד עז בגפיים, התכווצויות שרירים בכפות הידים והרגלים, הבנתי שזו אלרגיה, שמה שמאפיין אותה זו תגובה מערכתית, רחוקה מנקודת כניסת האלרגן: באותה שעת צהרים - הארס חדר לגופי בצוואר אך התגובה היתה בכל הגוף. כיון שלא ידעתי אם ואיך תהליך יתקדם - החלטתי לעצור את פינוי הדבורים - ובקשתי מבעל הבית (ברוך כבר עזב אותנו), שיקח אותי לבית מרקחת על מנת שאקנה לי כדורי אנטי היסטמין. בית המרקחת היה סגור, ולכן נסענו לבית החולים מאיר הקרוב. זה היה כבר יום שישי בצהרים, וגם בית המרקחת של בית החולים היה סגור ומכיוון שכבר הרגשתי שהסיפור הזה לא מתקדם טוב - נכנסתי לחדר המיון של בית החולים. הצוות הבין כניראה טוב ממני מה עובר עלי, וככה, תוך חמש דקות כבר מצאתי את עצמי שוכב על מיטה, רופאה חביבה בודקת סימני חיים, מסווגת את התגובה האלרגית שלי כרמה 3 ומורה לצוות להערות לתוכי תערובת של אנטי היסטמינים וסטרואידים. אחרי שעתיים מצבי התייצב ושחררתי הביתה. את תהליך פינוי הדבורים (עניין מרתק כשלעצמו) המשיך בעל הבית (עד שהתאוששתי וחזרתי לסיים אותו), ואני פתחתי במסע שעיקרו איבחון וטיפול באלרגיה שהופיעה לה בלי שום הודעה מוקדמת.

אז מה זו אלרגיה? יש למושג הזה הגדרה ממש טובה לכך בוויקיפדיה ובמספר אתרים רפואיים, אבל בקיצור נמרץ - זו תגובה לא פרופורציונית של מערכת החיסון להימצאות חומר זר לגוף - ה "אלרגן". אלרגן יכול אחד מאין סוף חומרים זרים לגוף - שבדרך כזו או אחרת (נשימה, מגע עם העור, בליעה, עקיצה וכן הלאה) חודרים לגופנו. זה יכול להיות בוטן (אם אני אלרגי לבוטנים), גלוטן (אם יש לי צליאק), קרדית האבק או ארס של דבורה או צירעה אם אני אלרגי לארס דבורניים. התגובה מאופיינת בגירוד, אדמומית ונפיחות באזורים רחוקים מנקודת המגע עם האלרגן, ובמצבים מתקדמים יותר שוק אנפילקטי - שכרוך בתגובה של מערכת זרימת הדם, בקשיי נשימה, שיכולים

להתפתח לחנק ומוות. התגובה הראשונית לאלרגן יכולה גם לכלול דופק מואץ, שזה דווקא סימן להתמודדות טובה של הגוף עם האלרגן – ומעיד על שיחרור אדרנלין. עדין איננו יודעים בדיוק מדוע אדם מסויים מפתח אלרגיה לחומר מסויים. קיימות הרבה השערות, שמדענים ממשיכים לבדוק, אבל תשובה מוחלטת עדין אין. אנשים מבבלים לעיתים בין המושגים רגישות לאלרגיה. מוטב שלא נבלבל ביניהם – כי אלרגיה היא מה שתארתי למעלה, ורגישות הוא מונח סובייקטיבי שבהקשר לתגובה לאלרגן – אין לו משמעות. או שאני אלרגי – או שאיני אלרגי. בין שאיני אלרגי לכך שאני אלרגי – אין שלב ביניים, או נקודת אמצע – שבה אני רק רגיש. נכון - יתכן שאגיב לעקיצה בצורה מינורית, כאב קל בנקודת העקיצה ונפיחות מינימלית שתעלם אחרי חצי שעה, ויתכן שיכאב לי נורא ויגרד, והיד (אם בה נעקצתי) תתנפח ותשאר נפוחה למשך יומיים; אבל כל זמן שהתגובה היא נקודתית – דרמטית פחות או יותר, ולא מערכתית – לא מדובר באלרגיה. כמה אנשים בכלל רגישים לארס הדבורה? אומרים שבין 1-3% מהאוכלוסייה אבל יתכן שהמספר האמיתי אף נמוך מכך. האם יש אנשים שאינם אלרגיים לכולם ומעולם לא יהיו אלרגיים? בוודאי - רב האוכלוסייה לא אלרגית ולעולם לא תהיה אלרגית; עדיין בין 10-15% באוכלוסייה אלרגים למשהו.

ומה עושים נגד אלרגיה? בהרבה מקרים ניתן להתחשן. שלא כמו בחיסון נגד חיידקים או וירוסים, מקרה שבו זריקה אחת עד שלוש מביאות את מערכת החיסון למצב שבו היא מתמודדת בהצלחה עם רוב ההדבקויות באותו וירוס או חיידק, במקרה של אלרגיה נדרש תהליך ארוך יותר. קודם כל בודקים אם אכן קיימת אלרגיה. עם הפנייה של רופאת המשפחה שלי – הגעתי לאלרגולוגית שאחרי בירור ראשוני הפנתה אותי למעבדת אלרגיה. לצורך זה חזרתי לבית חולים מאיר ובתהליך שארך כמה שעות – דקרו אותי בעדינות עם מחט שהכילה כמויות שונות של ארס דבורניים (דבורת הדבש ושני סוגי צרעות). בסוף התהליך אבחנו אותי כאלרגי לארס דבורת הדבש (אבל לא לארס צרעות) ברמה הגבוהה ביותר – החלק האחד מאלף מכמות הארס שחודרת בעקיצת דבורה כבר גרם לתגובה דרמטית בנקודת הדקירה. מי שקרא בשים לב עד עכשיו – בוודאי יאמר – "רגע, אמרת שאלרגיה מתבטאת רחוק ממקום העקיצה" – דוּ פואנט! מה שמפעיל את התגובה האלרגית הוא שחרור ההיסטמין (ראי: ויקיפדיה) של ידי תאי מפרש (mast cells) בנקודת המפגש שלהם עם האלרגן (אגב – על מנת לטפל בשחרור ההיסטמין - יש תרופות אנטי היסטמיניות שמעכבות את שיחרור ההיסטמין ויש כאלה שחוסמות את הקולטנים שמגיבים לו ובכך מבטלים את פעילותו), כאשר כמות האלרגן מיזערית – כמו בבדיקה שערכו לי – כמות ההיסטמין המשוחררת לא מספיקה בדרך כלל על מנת לגרום לתגובה מערכתית, אלא רק מקומית. כמובן שליטר ביטחון – בדיקות אלרגיה מתבצעות בבתי חולים – כך שאם משהו מגיב בעוצמה גם לכמות המינימלית של האלרגן – ניתן מייד לתת לו טיפול שעוצר את התפתחות התסמינים מסכני החיים. אחרי שאובחנו כאלרגי – בררתי והבנתי שמחכה לי תהליך ארוך ומייגע, במהלכו אקבל חיסונים באמצעות ארס דבורים, בהתחלה פעם בשבוע, אחר כך פעמים בשבועיים ואחרי כמה זמן – פעם בחודש – למשך כחמש שנים ורק אחרי זה אהיה מחוסן. כיוון שרציתי לחזור לעבוד עם דבורים כמה שיותר מהר – המסלול הזה ממש לא ענה על הצרכים שלי. לשמחתי מצאתי שיש תהליך חיסון מהיר. מבצעים אותו בבית חולים מאיר בכפר סבא, בשיבא וברמב"ם (ואולי בבית חולים נוספים). השלב הראשון בתהליך החיסון המהיר (המכונה rush בפי בעלי המקצוע), מתרחש במהלך שלושה ימים (אחד אחרי השני, או במרחק של יומיים בין סדרת חיסונים לסדרה הבאה). מתחילים אותו בזריקות עם מינונים אפסיים של הארס ועולים במינון כל שעה. ביום הראשון עולים במהלך 10 זריקות לכמות ארס של חצי עקיצה (אל דאגה – הזריקה מתבצעת בעזרת מחט כל כך עדינה שבקושי מרגישים את הדקירה), ביום השני עד לעקיצה אחת, וביום השלישי עד לשתי עקיצות. אחרי שסיימתי את היום השלישי ללא תגובה אלרגית לכמות ארס של שתי עקיצות – השלב הראשון בתהליך הסתיים

וכבר למחרת חזרתי לפינוי דבורים (וגם נעקצתי יותר מ-10 פעמים מבלי שפיתחתי תגובה אלרגית). הייתי מאושר! בשלב השני – ממשיכים לקבל חיסון, כל פעם בכמות של שתי עקיצות, על מנת לחזק ולשמר את העמידות/חוסר האלרגיה, בהתחלה פעם בשבועיים ואחר כך פעם בחודש וחצי – מעקיצה אחרונה או מהחיסון האחרון. בדרך כלל ממשיכים כך במשך שלוש שנים ואז עושים שוב מבחן אלרגיה. אם הבדיקה יוצאת שלילית – כלומר "האלרגיה נעלמה", אפשר להפסיק את החיסונים, ואם היא עוד לא נעלמה (ועל כך יעיד שחרור היסטמין מוגבר) ממשיכים עוד שנתיים. מרגע שאובחנתי כאלרגי ועד היום התחלתי ללכת לכל מקום עם מזרק אפיפן, שמאפשר הזרקה עצמית של אפינפריין, שהוא אנלוג סינטטי (חומר זהה כימית) של ההורמון אדרנלין. אצטרך להשתמש בו במקרה שביום מן הימים אגיב שוב באופן חריף לעקיצת דבורה. רופאים אומרים שגם אם אתה מחוסן – האלרגיה יכולה להופיע שוב, לעיתים אחרי הרבה שנים, אז מוטב להיות מוכנים. לדעתי – הנטייה ללקות באלרגיה היא משהו שקיים באותם 10-15% אלרגיים באוכלוסייה, כנטייה מולדת, ולעיתים רבות מוּנָּשֶׁת (כ-30% מצאצאיהם של אנשים אלרגיים לאלרגנים סביבתיים יהיו אלרגים גם הם, וכ-60% מילדיהם של בני זוג ששניהם אלרגים – יהיו אלרגים בעצמם). לכן – גם אם סידרת חיסונים העלימה את התגובה האלרגית כשאני איש צעיר – הנטייה שלי עדיין קיימת, ויתכן שביום מן הימים, כשהתנאים יאפשרו זאת, אפתח שוב אלרגיה. תשובה וודאית – לגבי הסיבה או סיבות לחזרה של אלרגיה – אין. אגב, מנסיונה של מרפאת האלרגיה ברמב"ם – רק אחד מתוך עשרות רבות שחוסנו כילד חזר כמבוגר אלרגי. אומרים גם שעם הגיל האלרגיה לאלרגנים סביבתיים יכולה להשתנות – לדעוך, או להתחזק; בנוסף, לא ידוע על קשר בין רמות הורמונים לאלרגיה.

מה עוד אפשר להגיד? לא ידוע שיש קשר בין אלרגיה לדבורים (או היעדר אלרגיה) לבין אלרגיה לעקיצות חרקים אחרים. אני מאמין, אך לא יודע לומר זאת בוודאות, שכניראה האלרגן קובע – כלומר – אלרגן כללי יותר (חומר שקיים גם בארס צירעה וגם בארס דבורה) אם הוא הגורם לאלרגיה באדם מסויים – יביא לכך שאותו אדם יהיה אלרגי לארס דבורים וצרעות גם יחד, ואילו במקרה שהאלרגן היה חלבון שקיים רק בארס של צירעה ולא אצל הדבורה – האלרגיה תהיה רק כנגד עקיצת צרעה, ולא כנגד עקיצת דבורה. האם עקיצה בגיל רך תגרום ליותר מקרי אלרגיה? איננו יודעים. האם עקיצה אחת יכולה לגרום לאלרגיה? בדרך כלל – אלרגיה לא תופיע כבר בפעם הראשונה שבה אנחנו נחשפים לאלרגן. ארס הדבורים, שהוא תערובת של מספר חלבונים, מפורק בגופנו אחרי העקיצה ולכן ההשפעה שלו הולכת ונעלמת ככל שחולפות השעות. מה שממשיך להשפיע הם אותם חומרים שתאי מערכת החיסון ממשיכים לשחרר, לעיתים שעות רבות אחרי המגע הראשוני עם האלרגן. האם ריבוי עקיצות מגדיל את הסיכוי לפיתוח אלרגיה? או אולי מקטין את הסיכוי? כניראה שלא – אם אדם אלרגי – הוא יגיב. האם גם חיות אחרות מפתחות אלרגיה? לא יודעת.

בלי קשר לנושא האלרגיה – יש אנשים שמטפלים במגוון מצבים בריאותיים באמצעות ארס דבורים – תחום שנקרא אפי (דבורה) תרפיה. מי שהולך לקבל טיפולים כאלה והיה אלרגי בעבר – שומה עליו להצטייד במזרק אפיפן. נשאלתי – האם אפשר לאתר מראש מישהו אלרגי (ילד או מבוגר). התשובה היא שלא. על מנת לאתר – נצטרך לחשוף אותו לארס, יתכן שעצם החשיפה הזו תהווה את הטריגר להתפתחות אלרגיה, לכן לא נוכל לדעת אם היתה קיימת בטרם הבדיקה. מה שנכון הוא – שעל ידי ביצוע הבדיקה נוכל להפעיל את האלרגיה (אם לאותו אדם היתה נטייה לאלרגיה) או שאם כבר נחשף לאלרגן בעבר – נוכל ללמוד על קיום האלרגיה. מעצם התגובה לעקיצה – לא נוכל לנבא אם אותו אדם יפתח אלרגיה. זה לא הארס שהוא מסוכן לאדם (כל זמן שמדובר בעקיצות בודדות באותה נקודת זמן) – אלא האלרגיה עצמה עשויה לסכן חיים – ולא משנה אם מה שגרם לה זה ארס צירעה או דבורה.

לסיכום: גם דבוראי צריך להחזיק אצלו כטיפול מיידי לאנשים שיש להם אלרגיה ונעקצים בסביבת הכוורות שלו מזרקי אפיפן; רצוי שיהיו לו שניים למבוגר ושניים לילד. הסיבה להחזקת שני מזרקים היא כי במקרים נדירים מנה אחת של אפינפרין אינה מספיקה. במקרה שמישהו מציג סימפטומים – יש לאפשר לו להזריק מנת אפיפן, או להזריק לו – אם אינו יכול לעשות זאת בעצמו – וליקרוא באופן מיידי לאמבולנס.

עברה שנה מאז התגובה האלרגית שלי; אני ממשיך לפנות דבורים ממקומות בהם אינן רצויות, ולעיתים נעקץ; התגובה המקומית לעקיצה כבר כמעט לא מורגשת. אני גם ממשיך ליסוע לרמב"ם פעם בחודש וחצי על מנת לקבל חיסון ולאכול חומס טוב.

מקורות:

אתר משרד הבריאות - <https://www.health.gov.il/Subjects/disease/allergy/Pages/Anaphylactic.aspx>
אתר ויקיפדיה - <https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%9C%D7%A8%D7%92%D7%99%D7%94>
אתר עמותת דבוראות בת קיימא – www.beekeeping.org.il

